

शोधप्रबन्धको सारांश

लोकवार्ताका विविध विधाहरूमध्ये लोकसाहित्य एउटा सशक्त विधा हो। लोकोक्ति एउटा यसको उपविधा मानिन्छ, जसअन्तर्गत उखान, तुक्का, वाग्धारा, गाउँखाने कथा र किम्वदन्ती पर्दछन्। नेपाली र लेप्चा लोकोक्तिमा रहेका उखान, तुक्का एवम् वाग्धारालाई मुख्य विषयका रूपमा ग्रहण गरी तुलनात्मक अध्ययन गर्ने उद्देश्यले प्रस्तुत शोधप्रबन्धको शीर्षक 'नेपाली र लेप्चा उखान, तुक्का एवम् वाग्धाराको तुलनात्मक अध्ययन' राखिएको छ। यसक्रममा दुवै भाषा र समाजमा प्रचलित लोकोक्तिका यी तीनै उपविधाहरूलाई रूपात्मक, विषयात्मक दृष्टिका आधारबाट तुलना र विवेचना गर्ने प्रयास यस शोधप्रबन्धमा गरिएको छ।

मोठ सातवटा अध्यायमा विभाजित यस शोधप्रबन्धको पहिलो अध्यायमा शोध कार्यको परिचय राखिएको छ। जम्मा नौवटा उपशीर्षक दिएर यस अध्यायको सङ्गठनात्मक रूप तयार गरिएको छ- १) शोधशीर्षक, २) शोधप्रबन्धको उद्देश्य, ३) समस्या कथन, ४) शोधकार्यको सीमाङ्कन, ५) शोधविधि, पूर्वकार्यको सर्वेक्षण, ६) सामग्री सङ्कलन विधि, ७) सैद्धान्तिक ढाँचा वा विश्लेषण विधि, ८) पूर्वकार्यको सर्वेक्षण, ९) शोधप्रबन्धको सङ्गठन। यस अध्यायमा शोधकार्यको प्रयोजन र औचित्यलाई प्रकाश पार्ने काम गरिएको छ भने यसबारे अध्ययनको सैद्धान्तिक आधारलाई सीमाङ्कन गर्ने काम भएको छ।

दोस्रो अध्यायमा 'नेपाली र लेप्चा जातिको संक्षिप्त परिचय' शीर्षकअन्तर्गत जम्मा आठवटा उपशीर्षकहरूमा विषयको विभाजन गरी प्रस्तुत गरिएको छ। यस अध्यायमा रहेका उपशीर्षकहरू- १) नेपाली जातिको संक्षिप्त परिचय, २) नेपाली जातिको नामकरण, ३) नेपाली समाज र संस्कृतिको संक्षिप्त जानकारी, ४) नेपाली भाषाको संक्षिप्त परिचय, ५) लेप्चा जातिको संक्षिप्त परिचय, ६) लेप्चा जातिको नामकरण, ७) लेप्चा समाज र संस्कृतिको संक्षिप्त परिचय अनि ८) लेप्चा भाषाको संक्षिप्त परिचय रहेका छन्। सर्वप्रथम यस अध्यायमा रहेका उपर्युक्त उपशीर्षकहरूमा नेपाली र लेप्चा जाति वा समाजको नामकरण, भाषा र सांस्कृतिक मूल्य मान्यता साथै ऐतिहासिक तथ्याङ्कहरूका आधारमा यी दुवै जातिलाई सङ्क्षिप्त रूपमा चिनाउने काम भएको छ। नेपाली जाति तथा समाजको स्वरूप तथा संरचनाबारे पनि सङ्क्षेपमा अध्ययन गरिएको छ। यसका साथै नेपाली भाषाबारे पनि परिचयात्मक चर्चा गरिएको छ। त्यस्तै प्रकारले लेप्चा भाषा र साहित्यको विकास ठिक रूपले हुन नसक्नाका केही कारणहरूलाई पनि बुँदागत रूपमा देखाउने काम शोधप्रबन्धको यस

अध्यायमा गरिएको छ। प्रस्तुत अध्यायमा यी दुवै भाषिक समुदायका सामाजिक, सांस्कृतिक आदि विविध पक्षहरूको अध्ययन गर्दा देखिएका तथ्याङ्कहरूलाई निम्न बुँदाहरूमा समेट्न सकिन्छ-

- वर्षौंदेखि एउटै भौगोलिक क्षेत्रमा बसोवास गर्ने यी दुई जातिका धेरजसो संस्कारमूलक क्रियाकलापहरूमा विविधता रहेको पाइन्छ।
- नेपाली जाति एउटै आनुवंशिकमूलको जाति नभई विभिन्न उपजातिहरू मिलेर बनेको एउटा सिङ्गो सांस्कृतिक, भाषिक गोष्ठी विशेषका रूपमा चिनिन्छ।
- नेपाली जातिलाई एउटा सिङ्गो जातिका रूपमा स्थापित गराउने दुईवटा प्रमुख कुराहरू देखिन्छन्- एउटा भाषा र अर्को संस्कृति।
- लेप्चा जाति एउटा सिङ्गो जाति भएकोले गर्दा यस जातिका वेषभुषा, सांस्कृतिक क्रियाकलापहरू तथा भाषागत प्रयोग प्रचलनमा एकरूपता रहेको देखिन्छ।
- नेपाली र लेप्चा एकै भू-भागमा रहिआएकाले र नेपालीहरू बहुसङ्ख्यक रूपमा रहेका हुनाले यिनीहरू माझ नेपाली भाषालाई नै साझा भाषा वा सम्पर्क भाषाका रूपमा प्रयोग गर्ने गर्दछन्।

तेस्रो अध्यायअन्तर्गत 'उखान, तुक्का र वाग्धाराको सैद्धान्तिक परिचय' शीर्षकमा लोकवार्ताको प्रकीर्ण भेदअन्तर्गत उपविधाका रूपमा रहेका उखान, तुक्का र वाग्धाराको स्वरूपको परिचय अनि विभिन्न विद्वान्हरूले दिएका तिनका परिभाषाहरूबारे समीक्षात्मक रूपले अध्ययन गर्दै यी तीनै उपविधाका आधारभूत विशेषताबारे बुँदागत रूपमा विवेचना गरिएको छ। यसअन्तर्गत विभिन्न आठवटा उपशीर्षकहरूमा विषय प्रतिपादन गरिएको छ। यस अध्यायमा उखान, तुक्का र वाग्धारालाई छुट्टा-छुट्टै रूपमा अध्ययन गर्ने प्रयास गरिएको छ भने नेपालीमा 'तुक्का' र 'टुक्का' शब्दको प्रयोग र अर्थबारे पनि विविध आधारबाट विश्लेषण गरी निष्कर्ष ग्रहण गरिएको छ। विभिन्न भाषामा लोकप्रचलित केही उखान, तुक्का अनि वाग्धाराहरूलाई उदाहरण स्वरूप प्रस्तुत गर्दै ती लोकवाङ्मयका उपविधाहरूबारे विद्वान्हरूले गरेका वर्गीकरणका विभिन्न आधार र निष्कर्षको समीक्षात्मक अध्ययन गर्ने कार्य यस शोधप्रबन्धमा गरिएको छ। लोक जीवनमा मौखिक रूपमा प्रचलित रहेका यस्ता लोकोक्तिहरूले समेटेका विषयवस्तु, रूप एवम् संरचनागत स्वरूप विविध रहेका हुँदा तत्सम्बन्धी विद्वान्हरूले गरेका अध्ययन-विश्लेषण साथै वर्गीकरणका आधारहरूलाई यस अध्यायमा समीक्षात्मक रूपले निक्यौल गर्दै सङ्क्षेपमा प्रस्तुत गर्ने काम भएको छ। अन्ततः यस शोधप्रबन्धमा उखान र तुक्कालाई रूपात्मक दृष्टिले चारवटा वर्गमा अनि विषयात्मक दृष्टिले नौवटा विभिन्न वर्गमा छुट्ट्याएर हेरिएको

छ। यस अध्यायमा लोकोक्तिका उपभेदका रूपमा उखान, तुक्का र वाग्धारासम्बन्धी विवेचना गर्दै विभिन्न विद्वान्हरूका मत मतान्तर र परिभाषाहरूको पनि निर्व्योचन गरी उखान, तुक्का र वाग्धाराबारे अध्ययन प्रस्तुत गरिएको छ। विशेष गरी नेपालीमा तुक्का र टुक्कासम्बन्धी देखिएको अन्योललाई केन्द्र गरी नेपालीका विभिन्न शब्दकोश, व्याकरण, अनि विभिन्न विद्वान्हरूका अवधारणाहरूको समीक्षात्मक अध्ययन गरी एउटा निष्कर्षमा पुग्ने प्रयास गरिएको छ। जसलाई बुँदागत रूपमा निम्न प्रकारले देखाउन सकिन्छ-

- लोकोक्तिहरू मौखिक प्रचलनमा प्राचीन र परम्परागत रहेका पाइए तानि यिनलाई लिखित रूपमा विस्तृत अध्ययन सङ्कलन गर्ने परम्परा आधुनिक युगको देन मानिन्छ।
- लोकवार्ताका अन्य विविध विधा-उपविधाहरू लोप हुने स्थिति देखा परे तापनि उखान, तुक्का र वाग्धाराहरू मानव समाजमा जबसम्म भाषा रहन्छ तबसम्म प्रयोग प्रचलन रहिरहने देखिन्छ।
- यी उखान, तुक्का र वाग्धारामा अन्तर्निहित अपार ज्ञानका सहायताले भाषाममा अभिव्यक्ति सन्दर्भ रहनाका साथै वक्ताको बोलीलाई पनि व्यञ्जनात्मकता र अर्थगौरव प्राप्त हुँदछ।
- प्रचलित तुक्का र टुक्का शब्द दुईवटा बेग्लै अवधारणाहरू नभएर एउटै कुराका दुईवटा नामहरू हुन् जसले तुकबन्दीयुक्त उखान अर्थात् अनुप्रासयुक्त कथनलाई बुझाउँदछन्।
- उखान र तुक्कालाई विद्वान्हरूले एकै ठाउँमा राखेर अध्ययन गर्ने परम्परा रहेको भए तापनि संरचनाशैली, लयात्मकता, रागात्मकता र अनुप्रासका दृष्टिले यी दुवै उखान र तुक्का भिन्ना भिन्नै उपभेद हुन्।

शोधप्रबन्धको चौथो अध्यायमा 'नेपाली उखान, तुक्का र वाग्धाराको अध्ययन' शीर्षक दिई नेपाली उखान र तुक्काका स्वरूप अनि विविध विशेषताबारे अध्ययन गरिएको छ। यस अध्यायमा नेपाली लोकसाहित्य अध्ययनका क्षेत्रमा कलम चलाउने विभिन्न विद्वान्हरूले देखाएका उखान र तुक्काका विशेषताबारे पनि अध्ययन-विश्लेषण गर्ने काम भएको छ। नेपाली लोक जीवनमा परम्परागत उखान तुक्काहरूका विषयवस्तुलाई कतिपय प्रयोक्ताहरूद्वारा फेर बदल गरी नयाँ किसिमले प्रयोग गर्ने प्रयास भएरहेको पनि देखिएको हुँदा त्यस किसिमका लोक-कथनहरूलाई पनि लिएर बेग्लै वर्गमा केन्द्रित गरी यहाँ अध्ययन गर्ने प्रयास गरिएको छ। आधुनिक नेपाली समाजमा यस प्रकारका कथनलाई लोकोक्तिका रूपमा स्विकार्नु वा नस्विकार्नु भन्ने कुरा भिन्नै भए तापनि यस्ता सामग्री प्रयोग प्रचलनमा रहेका तथा केही सङ्कलनकर्ताहरूले तिनलाई नै लोकोक्तिका रूपमा सङ्कलित र प्रकाशित समेत गरेका हुँदा यस प्रकारको आधुनिक उखानका लागि अङ्ग्रेजीको 'एन्टी

प्रोभर्स्-को समानार्थी नेपाली शब्द 'प्रत्युखान' अनि तुक्काका निम्ति 'प्रति-तुक्का'-को प्रयोग गरी केही उदाहरणका सहायताले विवेचना गर्ने प्रयास यस अध्यायमा गरिएको छ। त्यस्तै प्रकारले नेपाली वाग्धाराबारे पनि परिचय दिँदै त्यसको वर्गीकरणका आधारबारे चर्चा गरिएको छ। नेपाली उखानका परिचय र तिनका विशेषताहरू देखाउनु यस अध्यायको मुख्य ध्येय रहेको छ भने अनुप्रासका दृष्टिले आदि, मध्य, अन्त्य र आद्योपान्तानुप्रासका आधारमा नेपाली तुक्काहरूलाई वर्गीकरण गर्दै उदाहरणहरूसहित अध्ययन गर्ने काम भएको छ। यस अध्यायमा केवल नेपाली उखान, तुक्का र वाग्धारालाई मात्र लिएर अध्ययन गरिएको छ, जसलाई बुँदागत रूपमा यसरी देखाउन सकिन्छ-

- नेपाली लोकोक्तिमा रहेका उखान, तुक्का र वाग्धारा यी तीन उप-विधाहरूलाई अलग अलग विषयका रूपमा ग्रहण गरी अध्ययन गर्ने प्रयास गरिएको छ। यसो गर्दा लोकोक्तिका प्रत्येक उप-विधाहरूको संरचनात्मक स्वरूपबारे अध्ययन गर्नु सहज हुने देखिन्छ। विभिन्न तहका पाठकवर्ग, विद्यार्थी, शिक्षक-शिक्षिकावर्ग साथै अध्येतावर्गका निम्ति नेपाली उखान, तुक्का र वाग्धाराकालाई लोकोक्तिका स्वतन्त्र उप-विधाहरू तथा विषयका रूपमा ग्रहण गरी अध्ययन-अध्यापन गर्नु र गराउनु सहयोगसिद्ध हुने भएको छ।
- लोकोक्तिमा मौलिक विशेषता रहने मुख्य आधार जाति, खान-पान, समाज, भाषा र सांस्कृतिक, भौगोलिक, ऐतिहासिक आदि कुराहरू हुन् भन्ने कुरा स्पष्ट रूपले देखिएका छन्।
- संरचनागत शैली वा विशेषताका दृष्टिले नेपाली उखान, तुक्का र वाग्धाराका विविध रूप देखिन्छन्।
- आकारका दृष्टिले उखान र तुक्काहरूको वर्गीकरण गर्दा सबै विद्वान्हरूका अवधारणाहरूलाई एकरूपता प्रदान गर्नका साथै तर्कसङ्गत आधारका रूपमा नेपाली उखान र तुक्कामा प्रयुक्त शब्दहरूको सङ्ख्याकै आधारमा लधु, मझौला र लामो आकार भएका उखान र तुक्काहरू गरी जम्मा तीन भागमा वर्गीकरण गरिएको छ।

अध्याय पाँचमा केवल लेप्चा लोकोक्तिमा प्रचलित 'रोङ रिङ्तोम' (roŋ riŋtom) अर्थात् लेप्चा उखान, 'छुक्प्योम' (chukpyjom) अर्थात् तुक्का, एवम् 'रोङ तुङ्बोर रिङ' (roŋ tuŋbor riŋ) अर्थात् लेप्चा वाग्धाराबारे अध्ययन गरिएको छ। शोधप्रबन्धको यस अध्यायको शीर्षक 'लेप्चा भाषाका उखान, तुक्का र वाग्धाराको अध्ययन' राखी लेप्चा भाषामा लोक प्रचलित उखान, तुक्का र वाग्धाराबारे लेप्चा विद्वान्हरूको अवधारणा र तिनका परिभाषा, विशेषताबारे अध्ययन गरिएको छ। लेप्चामा भएका लेप्चा उखान, तुक्का र

वाग्धारा सम्बन्धी अध्ययनको पनि सङ्क्षेपमा समीक्षा यहाँ गरिएको छ। नेपालीमा झैं लेप्चा लोक साहित्यका अध्येताहरूले पनि लोकोक्तिका उपभेदका रूपमा उखान, तुक्का र वाग्धाराको अध्ययन गरेका छन्। उखान, तुक्का र वाग्धाराबारे यसरी दुवै भाषाका अध्येता एवम् आलोचकहरूले प्रतिपादन गरेका सैद्धान्तिक मतहरूका आधारमा लेप्चा उखान र तुक्काका विशेषताबारे विभिन्न उपशीर्षकहरूमा राखेर अध्ययन गरिएको छ। लेप्चा लोकोक्तिबारे गरिएका अध्ययनलाई यसरी हुँदागत रूपमा देखाउने प्रयास गरिन्छ-

- लेप्चा लोक साहित्यको अध्ययनको क्षेत्रमा अद्यावधि तुक्कासम्बन्धी कुनै ठोस कार्य भएको पाइन्। यस शोध कार्यमा यस कुराबारे 'चुकप्योम' (chukpyjom) अर्थात् लेप्चा तुक्काको परिचय परिभाषा उपशीर्षक दिएर अध्ययन गरिएको छ।
- लेप्चा लोकोक्तिका यी उपर्युक्त तीन भेदहरू प्रायः मौखिक रूपमा नै रहेका छन्, लिखित रूपमा थोरै मात्र सङ्कलित छन्। के पी तामसाङको लेप्चा उखानसम्बन्धी पहिलो ग्रन्थमा १२५ अनि दोस्रो ग्रन्थमा ७२६ वटा उखानहरू सङ्कलन गरिएका बाहेक अन्य विद्वान्हरूले केही छुटपुट रूपमा लेप्चा उखानहरू प्रकाशमा ल्याएका छन्। आजसम्मको अध्ययनलाई निक्काल गर्दा लेप्चा उखान र तुक्काहरूको लिखित सङ्ख्या पुग नपुग १००० वटा जति प्रकाशमा आएका पाइन्छन्।
- लेप्चामा तुक्कासम्बन्धी स्पष्ट अवधारणाको विकास भइसकेको पाइँदैन भने लेप्चा तुङ्बोर रिङ अर्थात् वाग्धाराबारे छुट्टै ग्रन्थका रूपमा अध्ययन सङ्कलन भएको पनि पाइँदैन।

शोधप्रबन्धको छैटौँ अध्याय 'नेपाली र लेप्चा उखान, तुक्का, एवम् वाग्धाराको तुलनात्मक अध्ययन'-मा केन्द्रित छ। यस अध्यायमा यी दुई जातिका भाषामा प्रचलित उखान, तुक्का, एवम् वाग्धाराहरूलाई विभिन्न पक्षबाट तुलनात्मक अध्ययन र विवेचन गर्ने प्रयास गरिएको छ। तुलनात्मक विवेचना गर्ने क्रममा विशेष गरी वर्गीकरणका आधारबाट रूपात्मक र विषयात्मक अनि अन्य विविध पक्षबाट पनि हेर्दै सोही आधारबाट तुलनात्मक अध्ययन गरिएको छ। सर्वप्रथम रूपात्मक वर्गीकरणका आधारमा नेपाली र लेप्चामा प्रचलित उखान र तुक्काको तुलनात्मक दृष्टिले अध्ययन गर्ने गरिएको छ। यसअन्तर्गत लघु आकार, मझौला आकार र लामा आकारका साथै उत्तरगर्भप्रश्नमूलक र प्रश्नोत्तरीमूलक उखान र तुक्का दुवैलाई यसै वर्गीकरण अनुसार राखी अध्ययन गर्ने गरिएको छ। विषयात्मक वर्गीकरणअन्तर्गत विभिन्न विषयहरूलाई जम्मा ९ वटा शीर्षकमा विभाजन गरिएको छ। विषयात्मक वर्गीकरणका ९ वटा शीर्षकहरूको अन्तिम वा नवौँ शीर्षकलाई १) नारी पूर्वाग्रहमूलक उखान, २) हास्यव्यङ्ग्यसम्बन्धी उखान ३) जातपातसम्बन्धी उखान, ४) साइनो एवम् नातागोतासम्बन्धी उखान यी चार उप-शीर्षकहरूमा विभाजन गरी नेपाली र लेप्चा समाजमा प्रचलित त्यस

प्रकारका उखान र तुक्काहरूको तुलनात्मक अध्ययन गरिएको छ। रूपात्मक वर्गीकरणका साथै अनुप्रासका आधारमा आद्यानुप्रास, मध्यानुप्रास, अन्त्यानुप्रास र आद्योपान्तानुप्रास गरी अनुप्रासका आधारमा नेपाली र लेप्चा दुवै भाषाका तुक्काहरूको तुलनात्मक विश्लेषण गरिएको छ। अन्तमा दुवै भाषामा पाइएका वाग्धाराबारे संरचनात्मक आधारमा एक पदीय र दुई पदीय अनि क्रियामुक्त र क्रियायुक्त गरी विभाजन गरेर अध्ययन गरिएको छ अनि विषयात्मक दृष्टिले विभिन्न ५ उप-शीर्षकहरूमा बाँडेर तुलनात्मक विवेचना गरिएको छ। उदाहरणहरू प्रस्तुत गर्ने क्रममा लेप्चा उखान, तुक्का र वाग्धाराहरूको नेपालीमा पनि अनुवाद गरी स्रोत भाषा र लक्ष्य भाषा दुवैमा प्रस्तुत गरिएको छ। यसरी उखान र तुक्काहरूको विषयात्मक वर्गीकरण गर्दा देखापरेका समस्याहरूबारे उपयुक्त उदाहरणहरू प्रस्तुत गर्दै विश्लेषण गर्ने काम यस अध्यायमा गरिएको छ। प्रस्तुत अध्यायमा नेपाली र लेप्चा उखान, तुक्का, एवम् वाग्धाराको तुलनात्मक अध्ययन गर्दा देखिएका तथ्याङ्कहरूलाई बुँदागत रूपमा यसरी देखाउन सकिन्छ-

- नेपाली र लेप्चा लोकोक्तिका विषयमा गरिएको यस तुलनात्मक अध्ययनमा उखानसम्बन्धी रूपात्मक र विषयात्मक साथै समान रूप र भाव भएका उखानहरूलाई पनि केलाएर हेरिएको छ। यस सन्दर्भमा आकारगत दृष्टिले नेपाली र लेप्चामा लघु, मझौला र लामा आकारका उखानहरूको स्थितिबारे तुलनात्मक दृष्टिले हेर्दा लेप्चामा लघु र मझौला आकारका तुलनामा लामा आकारका उखानहरू थोरै कम प्रयोग प्रचलनमा रहेको देखिन्छ।
- रोड रिङ्तोमअन्तर्गत प्रश्नोत्तरीमूलक उखानहरू पनि थोरै रहेका देखिन्छन्। यस प्रकारका केही उखानहरू लेप्चा भाषामा अन्य भाषा विशेष गरी नेपालीबाट रूपान्तरित भई प्रयोग हुने गरेको देखिन्छ।
- विषयवस्तु सम्बन्धी नेपाली र लेप्चा उखानहरूलाई तुलनात्मक दृष्टिले हेर्दा जातिगत सांस्कृतिक मौलिकता यी दुवै भाषाका उखानहरूमा पाइन्छ। जस्तै- रोड रिङ्तोममा 'सहु अकका टुक पत'-को अर्थ 'बाँदरको हातमा गान्टेको फल' भन्ने हुन्छ। यसको नेपालीमा पर्याय स्वरूप 'बाँदरको हातमा नरिवल', भन्ने उखानमा पाइन्छ। यसरी यी दुई जातिका लोकोक्तिमा वर्णित नरिवलको फल र गान्टेको फलमाझ तिनीहरूको धार्मिक- सांस्कृतिक परम्परा यहाँको भौगोलिक-जैविक परिवेशमा आधारित रहेको देखिन्छ। यसर्थ त्यहीअनुरूप उखानहरूमा आ-आफ्नो सांस्कृतिक मौलिकताको अभिव्यक्ति र तदनुसार शब्दसंयोजन हुँदछ भन्ने कुरा स्पष्ट हुन्छ।

शोध कार्यको अन्तिम अध्याय शोधको 'उपसंहार एवम् निष्कर्ष' रहेको छ जसमा सम्पूर्ण शोधप्रबन्धको सारका साथै निष्कर्ष स्वरूप शोध कार्यका उपलब्धि तथा प्राप्तिहरूलाई बुँदागत रूपमा प्रस्तुत गरिएको छ। यस शोधप्रबन्धको निर्माणका क्रममा अध्ययन र प्रयोग गरिएका विभिन्न सन्दर्भ सामग्रीहरूको विवरण तयार पारी अन्तमा प्रस्तुत गरिएको छ।

निष्कर्ष

- नेपाली र लेप्चा एकै क्षेत्रमा बसोवास गर्ने दुई जातिहरू हुन् जसमाझ एकाअर्काका सामाजिक, भाषिक र सांस्कृतिक क्रियाकलापहरूमा दुवैको परस्पर गहन सहभागिता रहेको पाइन्छ। ती दुवै जातिका भाषाहरूमा प्रचलित उखान, तुक्का एवम् वाग्धाराको तुलनात्मक अध्ययन गर्दा लेप्चा उखानका तुलनामा नेपाली उखानबारे खोज अनुसन्धान र अध्ययन कार्य अपेक्षाकृत विस्तृत रूपमा भइरहेको पाइन्छ भने रोड रिङ्गटोमबारे अध्ययन र खोज-अनुसन्धान हुन अझ बाँकी नै रहेको देखिन्छ।
- लेप्चा भाषाको भूगोल सीमित रहनाका साथै यसको औपचारिक रूपमा शिक्षण-अध्ययन, उच्च शिक्षाका तहमा अध्ययन-अध्यापन तथा प्रशासनिक प्रयोगको अभाव, अन्य भाषाको व्यापक प्रभाव र प्रयोग आदिले गर्दा यसको अध्ययन त्यस्तो सीमित रूपमा भएको देखिन्छ। परिणाम स्वरूप लेप्चा लोकवार्ताका यस्ता निधिहरू लुप्त हुने अवस्था रहेको पनि स्पष्ट देखिन्छ।
- कुनै पनि जातिको परम्परा वा संस्कृतिलाई पूर्ण रूपले जीवित राख्ने तत्त्व वा माध्यम नै भाषा हो। अझ लोकोक्तिहरू मौखिक रूपले लोक परम्परामा रहने हुँदा भाषाको प्रयोग प्रचलनमा हास आए मानवीय अनुभवका सार रूप यस्ता लोकोक्तिहरू कालान्तरमा स्वतः लुप्त हुने कुरा स्पष्ट रूपमा देखिन्छ। लेप्चा जातिमै पनि आज लेप्चा भाषा बोल्न जान्ने वा प्रयोग गर्नेहरू अल्पसङ्ख्यक रूपमा रहेका पाइन्छन्।
- नेपाली र लेप्चा जाति वा समुदाय माझ रहेको सामाजिक र सांस्कृतिक सम्बन्धलाई पनि केही नेपाली र लेप्चा उखान, तुक्का र वाग्धारहरूले प्रस्ट पारेको देखिन्छ। जस्तै- 'लाप्चे गुहार गर्नु', 'लाप्चे मण्डल हुनु', उखान- 'लाप्चेको बुद्धि राति बाह्र बजे पलाउँछ' अनि तुक्कामा 'नेपालीको दसैं, लाप्चेको रजाइँ', 'पहाडेको दसैं, लाप्चेको रजाइँ' आदि प्रचलित छन्। यसै गरी नेपालीबारे उखान

लेप्चामा पनि पाइन्छ, जस्तै- 'रोड रे रोड'दो बाम्बा आरात लुमसङ् ब्बु क्ल्योत्तोन्' अर्थात् लेप्चाचाहिँ पखिबस्ता भोटे र नेपालीले डाँडा काट्यो, लेप्चा वाग्धारामा 'तुक्नोम हेन्बु' साधरण अर्थमा लामो नाक भएको हुन्छ भने विशेष अर्थमा छेत्री र बाहुन जातिलाई भन्ने गरेको पाइन्छ।

- नेपाली भाषामा पाइने स्थानसम्बन्धी उखानका तुलनामा लेप्चामा स्थानसम्बन्धी उखानहरूको सङ्ख्या थोरै रहेका पाइन्छन्, भने नारी पूर्वाग्रहमूलक उखान र तुक्काहरू पनि थोरै प्रयोग प्रचलनमा रहेका पाइन्छन्।
- यसरी नेपाली र लेप्चा दुई जातिका उखान, तुक्का एवम् वाग्धाराको तुलनात्मक अध्ययन गर्दा यी दुई भाषिक समुदायका सामाजिक, भाषिक, सांस्कृतिक आदि विविध कुराहरूलाई पनि समेट्ने प्रयास यस शोधप्रबन्धमा गरिएको छ। यस किसिमको अध्ययन दुवै समाजका निम्ति जानकारीमूलक अनि उपयोगिसिद्ध हुनसक्छन्।

प्रस्तावना

नेपाली विषयमा विद्यावारिधि (पिएच डी) उपाधिका निम्ति नेपाली विभागमा उत्तरबङ्ग विश्वविद्यालय कला, वाणिज्य अनि ऐन सङ्काय अन्तर्गत प्रस्तुत शोधप्रबन्ध 'नेपाली र लेप्चा उखान, तुक्का एवम् वाग्धाराको तुलनात्मक अध्ययन' शीर्षकमा शोधकार्य गरिएको छ। लोकवार्ताको तुलनात्मक अध्ययन पद्धतिअन्तर्गत दुई विभिन्न विषय तथा विधाहरूको अनि दुई भिन्न जाति वा भाषाको लोकवार्ताका विधा-उपविधाहरूको तुलना गर्न सकिन्छ भन्ने विद्वान्हरूको मत रहेको देखिन्छ। यिनै आधारबाट विभिन्न विद्वान्हरूले लोकवार्ता अध्ययनमा विकसित गरेका सिद्धान्त वा पद्धतिहरूलाई ग्रहण गरी दुई भिन्न भाषिक समुदाय नेपाली र लेप्चा लोक साहित्यका विधा लोकोक्तिका रूपमा प्रचलित उखान, तुक्का र वाग्धाराहरूको यस शोधप्रबन्धमा विभिन्न दृष्टिकोणबाट तुलना विवेचना गरिएको छ। यसका साथै शोधप्रबन्धमा पाद टिप्पणी राख्ने, फन्टको आकार राख्ने, पङ्क्तिमाझ ठाउँ छोड्ने काममा 'एम एल ए ह्यान्डबुक फर राइटर्स अफ रिसर्च पेपर', सातौँ संस्करण अनि 'नेपाली लेखन शैली'-लाई आधार लिइएको छ। शोधकार्यका निम्ति लिइएका सन्दर्भ ग्रन्थहरूका प्रकाशन काल र प्रकाशन संस्था शोधकर्ताले प्राप्त गरी पढेकै ग्रन्थहरूमा आधारित छन्। पुस्तकका जुन-जुन संस्करण शोधकर्तालाई प्राप्त भए तिनैका प्रकाशन साल र संस्थाहरू सन्दर्भ सूचीमा प्रस्तुत गरिएको छ भने कतिपय पुस्तकहरूमा प्रकाशन साल उल्लेख नभएका तर प्राप्त भई पढिएका पुस्तकहरूको प्रकाशन साल उल्लेख गरिएको छैन।

यसरी विश्वविद्यालय अनुदान आयोगद्वारा सञ्चालित राजीव गान्धी राष्ट्रिय अनुदान आयोगअन्तर्गत २२ मार्च २०११ देखि उत्तरबङ्ग विश्वविद्यालयको नेपाली विभागमा शोधार्थीको रूपमा रही 'नेपाली र लेप्चा उखान, तुक्का एवम् वाग्धाराको तुलनात्मक अध्ययन' शीर्षकमा शोधकार्य प्रारम्भ गरिएको हो। यसरी शोधकार्यलाई अघि बढाउन साथै सफल तुल्याउनमा कुशल निर्देशन दिनुहुने मेरा शोध निर्देशक गुरुवर घनश्याम नेपालप्रति हार्दिक कृतज्ञता अर्पण गर्दछु। नेपाली विभाग विशुद्ध रूपमा नेपाली भाषा र साहित्यका शैक्षिक संस्थान भए तापनि लेप्चा भाषा र साहित्यबारे पनि केही कार्य गर्नुपर्छ भन्ने उहाँको मार्गदर्शन, सुझाउ, प्रेरणा स्मरणीय छ, जसको फलस्वरूप प्रस्तुत शोधप्रबन्ध तयार पार्न सम्भव भयो। आफ्नो शोधकार्यलाई अघि बढाउन विभिन्न क्षेत्रबाट सहयोग पुऱ्याउनुहुने विभागका आदरणीय गुरु प्रो मोहन पी दाहालप्रति आभार प्रकट गर्दछु। यस्तै प्रकारले शोधकार्यबारे सोध-खोज र उचित सर-सल्लाह दिनुहुने विभागका डा. नरेशचन्द्र खाती, डा. पुष्कर पराजुली, डा. कृष्णराज घतानी सम्पूर्ण गुरुजनप्रति हार्दिक कृतज्ञता अर्पण गर्दछु।

“पढ छोरा पढ, धन नभए पनि मन छ, पढनेलाई म करङ्ग बन्दकी राखेर पढाउँला” पूजनीय मेरा स्वर्गीय पिताको यो वचनलाई कुनै परिस्थितिमा पनि भुल्न सकिएन। शैक्षिक क्षेत्रमा आफूले जे जति गर्न सकिरहेको छु ती सब उहाँकै प्रेरणाको फल ठान्छु। दुःख-बिमारदेखि लिएर मेरो हरेक कुरामा साथ दिनुहुने पूजनीय माताको चरण कमलमा सादर प्रणाम अर्पण गर्दछु। मेरा सबै भाइ-बहिनी अनि प्यारी श्रीमती मौसमी गाङ्गुली लेप्चा जसले मेरो विकट स्थितिलाई सहज बनाउन सहयोग गर्दै पढ्न, लेखनका निम्ति प्रचुर प्रेरणा र समय दिई उनीप्रति स्नेहपूर्ण आभार व्यक्त गर्दछु।

जसो-तसो माध्यमिक तहको शिक्षा हासिल गरुन्जेलसम्ममा मेरा माता-पिताले गाई गोठ र बाख्रा खोरलाई आर्थिक स्रोत बनाएका थिए। माध्यमिक परीक्षा पछि घरबाट पढाउन नसक्ने भए। सातजना मेरा भाइ-बहिनीहरू भएकाले “सबैलाईलाई पढाउनु पर्छ अब तँ यति नै पढ” भन्ने आमाको यस सुझाउ व्यवहारिक भए तापनि स्विकार्नु मेरो निम्ति कठिन थियो। आफू धेरै पढ्ने ईच्छा र पिताजीको उक्तिलाई सफल तुल्याउनु आफैले केही गर्नेपर्ने हुँदा घरबाट एक पैसा खर्च नलिने तर आफ्नो पढाईलाई यथावत राख्ने सल्लाह लिएँ। यसपछिको विद्यार्थी जीवन पैसा जोहो गर्नलाई कुल्ली, आरावाल, भारीवाल आदि सबै हुनु परेको जीवन थियो। यस्तो समयमा दैनिक रोजगारी गर्न जाँदा स्कुले केटो भनेर आफ्नो रोजाना बाहेक थप खाता, कलम किन भनेर मेरो शैक्षिक जीवनमा सहयोग पुऱ्याउने सबै शुभचिन्तकप्रति आभार व्यक्त गर्दछु। मेरो शैक्षिक जीवनमा तन मन र धन दिएर पढ्ने र अगि बढ्ने सुझाउ दिएरहुनु मेरा अति आदरणीय गुरुदाइ अशोक लेप्चा र दिदी लमित लेप्चाप्रति कृतज्ञ छु। परिवारको विकट स्थितिमा आर्थिक सहयोग र सुझाउ प्रदान गरेर आफ्नो शैक्षिक जीवनलाई यथावत् राख्न सहयोग पुऱ्यादिनुहुने गितडाब्लिड हाइ स्कुलका प्रधान अध्यापक मेरा आदरणीय दाइ छ्योतेन्डप लेप्चा अनि मामा श्री सुकछिरिड लेप्चा, छिदेन लेप्चा, सन्जु राई (लेप्चा) प्रति हार्दिक कृतज्ञता अर्पण गर्दछु।

लेप्चा भाषाका उखान, तुक्का र वाग्धारासम्बन्धी कार्य गर्दै जाँदा सहयोग पुऱ्याउनुहुने ‘मायोलल्याड लेप्चा डेभलोपमेन्ट बोर्ड’- का चियरमेन श्री ल्याड-सोड तामसाड, लेप्चा एसोसिएसनका महासचिव, एन. टि. लेप्चा, लेप्चा भाषासम्मान पुरस्कार प्रापक श्री पि. टि. सिमिक अनि रियोन बस्तीका प्रौढवर्ग ओड-छिरिड लेप्चा र पेमछिरिड लेप्चा, डासे बस्ती छ माइल कालेबुडकी सुश्री चुरमीत लेप्चा, पेम्लिड बस्तीका श्री तेनछिरिड लेप्चा, दिदी सुश्री मारमित लेप्चा अनि बमबस्ती निवासी लेप्चा नाटक अकादमी पुरस्कार प्रापक सोनाम छिरिड लेप्चा र सुश्री सामरित लेप्चा, तथा पुस्तकहरू उपलब्ध गराइदिनुहुने डाब्लिड क्योड सेजुमका सचिव निमसिड लेप्चा, बि. टि. लेप्चा (सर) अनि बिमला छेत्री जसले मेरो हरेक शैक्षिक क्षेत्रमा अघि बढ्ने उत्साह दिइरहुनुभयो